

نوع مقاله: پژوهشی

مقایسه آیین‌های دینی کاتولیک و شیعه از منظر تربیت اخلاقی

سیداکبر حسینی قلعه‌بهنم / دانشیار گروه مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی ✉
 Mortezabakhshi3097@gmail.com
 Akbar.hosseini37@yahoo.com
 Mortezabakhshi3097@gmail.com
 orcid.org/0000-0002-3771-8556
 دریافت: ۱۴۰۲/۰۳/۰۱ - پذیرش: ۱۴۰۲/۰۶/۰۴

چکیده

«تربیت اخلاقی» از مباحث بسیار مهم در رسیدن انسان به کمال واقعی و سعادت نهایی است. از این رو همه ادیان و مذاهب به آن توجه خاص داشته‌اند، به‌ویژه با آیین‌های دینی که برای پیروان خود لحاظ نموده‌اند. مسئله مقاله حاضر بررسی شباهت‌ها و تفاوت‌های موجود در آیین‌های دینی کاتولیک و شیعه از حیث تربیت اخلاقی است. برای پاسخ به این مسئله، با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی ضمن بهره‌گیری از منابع دینی کاتولیک و شیعه و همچنین آثار برخی از پژوهشگران، آیین‌های دینی کاتولیک و شیعه از حیث تربیت اخلاقی بررسی شده و شباهت‌ها و تفاوت‌های میان آن دو تحلیل گردیده است. بدین‌روی چهار آیین «تعمید»، «اعتراف»، «ازدواج» و «عشای ربانی» از مذهب کاتولیک و در مقابل، چهار آیین «شهادتین»، «توبه»، «ازدواج» و «نماز» از مذهب شیعه بررسی شده است. شباهت‌های تربیتی زیادی میان این آیین‌ها مشاهده شد، ولی تفاوت‌های بسیاری هم میانشان وجود دارد. در این میان از نظر تربیت اخلاقی آیین‌های دینی شیعه برتری قابل توجهی دارد و ضمن برخورداری از تمام وجوه مثبت تربیت اخلاقی در آیین‌های مذهب کاتولیک، فاقد نقاط ضعف آنهاست.

کلیدواژه‌ها: تربیت اسلامی، کاتولیک، مسیحیت، شیعه، آیین دینی، تربیت اخلاقی.

ترکیه نفس و اصلاح اخلاق به حدی اهمیت دارد که یکی از اهداف مهم و اساسی ارسال انبیاء ﷺ شمرده شده است. خداوند می‌فرماید: «لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَ يَزَكِيهِمْ وَ يَعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَ الْحِكْمَةَ وَ إِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ» (آل عمران: ۱۶۴)؛ به یقین، خدا بر مؤمنان منت نهاد [که] پیامبری از خودشان در میان آنان برانگیخت، تا آیات خود را برایشان بخواند و پاکشان گرداند و کتاب و حکمت به آنان بیاموزد؛ قطعاً پیش از آن در گمراهی آشکاری بودند.

این آیه به اهمیت این موضوع اشاره می‌کند؛ زیرا خدای متعال بر انسان‌ها منت گذاشته و رسولانی برایشان فرستاده است تا آنها را تزکیه کنند. «تزکیه» یعنی: اصلاح اخلاق. «اصلاح اخلاق و تزکیه نفس» یعنی: «ایجاد کردن چیزهای لازم در نفس و زدودن چیزهای زاید از آن» (مصباح یزدی، ۱۳۹۰، ص ۲۵؛ همو، ۱۳۹۱، ج ۳، ص ۱۵۲). پس اصلاح اخلاق، هم اکتساب فضایل را شامل می‌شود و هم زدودن رذایل اخلاقی را. اصلاح اخلاق در فرایندی به نام «تربیت اخلاقی» محقق می‌شود. از این رو تربیت اخلاقی مهم است.

مقایسه تربیت اخلاقی میان شیعه و مسیحیت از آن نظر مهم است که پیامبر اکرم ﷺ مبعوث شدند تا مکارم اخلاقی را تکمیل کنند (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۱۶، ص ۲۱۰). از سوی دیگر دین مسیحیت نیز اخلاق محور است (باغبانی و رسول زاده، ۱۳۹۳، ص ۲۹۹) و رکن اساسی دین را اخلاق می‌داند. نمونه بارزی از تعالیم اخلاقی حضرت عیسی ﷺ در مجموعه «موعظه روی کوه» نمایان است (متی ۵، ۶، ۷). علاوه بر این، توصیه به محبت که از اصول اخلاقی محسوب می‌گردد، از شاخصه‌های مسیحیت است (برنتل، ۱۳۸۱، ص ۲۰۲-۲۱۰).

از این رو با مقایسه دو دین اسلام و مسیحیت به صورت عام، و شیعه و کاتولیک به صورت خاص، هم شناخت بهتری از تربیت اخلاقی حاصل می‌شود و هم در خواهیم یافت که در این دو دین چه اشتراکات و یا نقاط افتراقی از حیث تربیت اخلاقی وجود دارد و از قضاوت بدون علم نسبت به مسیحیت و کاتولیک در امان خواهیم ماند. بدین روی مسئله پژوهش حاضر مقایسه آیین‌های دینی شیعه و کاتولیک از حیث تربیت اخلاقی است تا معلوم شود این دو دارای چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی هستند. به عبارت دیگر، در پی آن است که معلوم کند چه نکات اشتراک و افتراقی در نگاه تربیت اخلاقی میان آیین‌های شیعه و کاتولیک وجود دارد؟

برای یافتن پاسخ سؤال مذکور، از میان کتاب‌ها، مقالات و پایان‌نامه‌ها، داده‌های مربوط به آیین‌های دینی کاتولیک و شیعه با روش «کتابخانه‌ای» گردآوری شده و سپس با تحلیل داده‌ها، از منظر تربیت اخلاقی میان آن دو مقایسه صورت گرفته و نقاط اشتراک و افتراق آنها استخراج گردیده است. البته پرداختن به همه آیین‌ها از عهده مقاله حاضر خارج است. آنچه در اینجا به آن اشاره می‌شود بررسی برخی از آیین‌هایی است که به مخاطبان ارائه می‌گردد، با تمرکز بر این نکته که آنها چه نقشی در تربیت اخلاقی دارند؟

در میان آیین‌های موجود از طرف شیعه و مسیحیت کاتولیک قاعداً باید به موضوعاتی اشاره کرد که قابلیت ایجاد تناظر یک به یک بین آنها وجود داشته باشد. از این رو با لحاظ محدودیت‌های نوشته حاضر، به این موارد اشاره می‌شود: «آیین تممید»، «اعتراف یا توبه»، «ازدواج» و «عشای ربانی» از مذهب کاتولیک و در مقابل، چهار آیین «شهادتین»، «توبه»، «ازدواج» و «نماز» از مذهب شیعه.

درباره پیشینه تحقیق، قابل ذکر است که براساس استقرایی که صورت گرفت، پژوهشی مشابه مقاله حاضر ملاحظه نشد. با این وجود، به چند پژوهش که تا حدی به تحقیق حاضر نزدیک است، اشاره می‌شود:

کتاب *بررسی تطبیقی سازمان روحانیت شیعه با نهاد کلیسای کاتولیک* (طاهری آکردی، ۱۳۹۴)؛ محتوای این کتاب درباره ماهیت، وثاقت، جایگاه، ساختار و عملکرد دو نهاد کلیسا و سازمان روحانیت است و از تربیت اخلاقی در آن بحث مستقلی نشده است.

کتاب *اخلاق در شش دین جهان* (منسکی و همکاران، ۱۳۹۳)؛ این کتاب به بررسی چند موضوع اخلاقی در شش دین پرداخته است و نسبت به پژوهش حاضر فقط در عنوان موضوع «ازدواج» شباهت دارد، ولی در همین موضوع هم از نظر محتوایی با آن کاملاً متفاوت است.

مقاله «اخلاق فرجام شناسانه؛ مقایسه اخلاق معطوف به آخرت در قرآن و کتاب مقدس با تأکید بر شیعه و کاتولیک» (کاظمی‌راد و همکاران، ۱۳۹۷). در این مقاله به رابطه اخلاق و آخرت در دو مذهب شیعه و کاتولیک پرداخته شده و بیان گردیده که در هر دو مذهب، آخرت در سه حوزه «معنا»، «انگیزه» و «غایت‌بخشی» افعال تأثیر دارد. و از مباحث تطبیقی در عرصه تربیت اخلاقی مطالب مستقلی به میان نیامده است. از این رو باید گفت: مقاله حاضر از نظر پژوهشی نوآوری دارد.

۱. بررسی مفاهیم

بیشتر مفاهیم کلیدی این مقاله نیاز به مفهوم‌شناسی مستقلی ندارند، ولی قبل از ورود به بحث لازم است که اشاره مختصری به دو مفهوم «کاتولیک» و «تربیت اخلاقی» داشته باشیم:

۱-۱. کاتولیک

«کاتولیک» یکی از فرقه‌های بسیار قدیمی دین مسیحیت محسوب می‌شود و تاریخ آن به عصر حواریان، یعنی قریب ۲۰۰۰ سال قبل برمی‌گردد. رهبر کاتولیک‌ها در جهان «پاپ» نامیده می‌شود. واژه «کاتولیک» از لفظ یونانی «Catholic» به معنای «جامع» اخذ شده است (توفیقی، ۱۳۸۴، ص ۲۹۰). گاهی به جای «مذهب کاتولیک» از واژه «کلیسا» یا «کلیسای کاتولیک» استفاده می‌شود. در این صورت کلیسا به معنای «سازمان روحانیت مسیحیت» است که همه کاره مذهب کاتولیک به شمار می‌آید (باغبانی و رسول‌زاده، ۱۳۹۳، ص ۹۹-۱۰۰).

۱-۲. تربیت

«تربیت» در لغت از ریشه «ربو» گرفته شده و به معنای زیادی و برآمدگی (ابن منظور، ۱۴۱۴ق، ج ۱۴، ص ۳۰۷؛ مصطفوی، ۱۳۶۸، ج ۴، ص ۲۱) و در فارسی به معنای پرورش است (بستانی، بی تا، ص ۲۲۲). بنابراین واژه «تربیت» به معنای فراهم آوردن موجبات فزونی و پرورش است (باقری، ۱۳۸۳، ص ۳۷).

در تعریف «تربیت اخلاقی» برخی از محققان فقط بر جنبه آموزشی مسائل اخلاقی تکیه دارند و برخی فقط به جنبه پرورشی آن. ولی نگاه درست آن است که آموزش و پرورش - هر دو - در تربیت اخلاقی لحاظ شود. از این رو «تربیت اخلاقی» یعنی: آموزش اصول و ارزش‌های اخلاقی و پرورش گرایش‌ها و فضیلت‌های اخلاقی (داودی، ۱۳۹۰، ج ۳، ص ۱۰-۱۱).

۲. آیین‌های دینی و مقایسه آنها

مذهب کاتولیک آیین‌های متعددی را برای پیروان مسیحی قائل است، اگرچه بررسی تاریخی نشان می‌دهد که دین مسیحیت در هر عصری در حال تغییر بوده است (طاهری آکردی، ۱۳۹۴، ص ۱۶۴)؛ ممکن است در برهه‌ای از زمان آیین جدیدی را اضافه و یا مواردی را اصلاح یا کم کند. ولی آنچه در این مقاله آمده قطعاً مورد تأیید مذهب کنونی هست. البته با توجه به محدودیت‌های موجود، این پژوهش مجال بیان همه آیین را ندارد و فقط به چند نمونه اشاره می‌شود و می‌توان در پژوهش‌های مستقل دیگری به سایر موارد پرداخت.

در مذهب شیعه هم آیین‌ها و شعائر زیادی وجود دارد که از منظر تربیت اخلاقی قابل بررسی است؛ ولی برای ایجاد تناظر با آیین کلیسا، فقط به ضرورت اکتفا شده است.

۲-۱. آیین تعمید و آیین شهادتین

از اساسی‌ترین آیین‌های کاتولیک آیین «تعمید» است. «تعمید» به معنای غسل کردن است و رسولان اولیه مأمور بودند که انجیل را به همه انسان‌ها تعلیم و آنها را به نام پدر و پسر و روح‌القدس تعمید دهند (متی، ۲۸: ۱۹-۲۰). البته معنای این غسل، پاک شدن و آمرزش گناهان است.

دو نوع تعمید وجود دارد: یکی «تعمید نوزادان» و دیگری «تعمید نوکیشان» (افراد تازه مسیحی شده). در تعمید نوزادان، کودک از گناه ذاتی پاک می‌شود و در تعمید نوکیشان، علاوه بر گناه ذاتی، آمرزش گناهان شخصی محقق می‌گردد (مفتاح و همکاران، ۱۳۹۳، ص ۳۷۰؛ طاهری آکردی، ۱۳۹۴، ص ۲۱۲-۲۱۳).

تعمید برای هر کس فقط یک بار انجام می‌شود و تکرارپذیر نیست. شخص تعمید یافته به واسطه تعمید با مسیح متحد می‌شود و مسیح را در خود مجسم می‌کند. تعمید به شخص مسیحی مَهر معنوی زایل‌نشدنی می‌زند که گناه نیز نمی‌تواند این نشان را زایل کند (مفتاح و همکاران، ۱۳۹۳، ص ۳۷۳).

چگونگی انجام «آیین تعمید» به این صورت است که نام‌های پدر، پسر و روح‌القدس را بر کسی که در حال تعمید است می‌خوانند و از آنها استمداد می‌طلبند و مقداری آب روی سر شخص در حال تعمید می‌ریزند. با این عمل گناهان او پاک می‌شود (آناولیوس و براون، ۱۹۳۳، ص ۹۰). تعمید در کلیساهای مختلف ممکن است که به شکل‌های گوناگون انجام شود (باغبانی و رسول‌زاده، ۱۳۹۳، ص ۱۸۴).

در اسلام بحث «شهادتین» از مباحث مهم فقهی محسوب می‌شود. کسی که قصد تشریف به دین اسلام را داشته باشد، لازم است شهادتین (شهادت به وحدانیت خدا و رسالت پیامبر اکرم ﷺ) را به زبان بیان کند و با این عمل، بدن و لباس او پاک خواهد شد و اعمال گذشته او بخشیده می‌شود (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۶ ص ۲۳). البته این تشریف و شهادتین مختص غیرمسلمانان است و کسی که از والدین مسلمان به دنیا آمده باشد مسلمان است و نیازی به شهادتین ندارد.

مذهب شیعه اگرچه همانند سایر مذاهب اسلامی شهادتین (اقرار به توحید و رسالت پیامبر اکرم ﷺ) را برای طهارت و پذیرش توبه کافی می‌داند، ولی در این مذهب اقرار به ولایت و امامت امیرالمؤمنین و یازده فرزند ایشان ﷺ شرط پذیرش و مقبولیت اعمال بیان شده است (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۲، ص ۱۹).

۱-۲. شباهت‌ها

از نظر تربیت اخلاقی باید گفت: همان‌گونه که در اسلام شهادتین موجب پاکی از گناهان و لغزش‌های دوران غیرمسلمانی می‌شود (قمی، ۱۴۰۴، ج ۲، ص ۲۶) و امید را در او زنده نگه می‌دارد و گناه کبیره ناامیدی را از او می‌زداید (در اسلام ناامیدی از گناهان کبیره است: «لَا تَيَاسُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا يَبْئِئُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمَ الْكَافِرُونَ» (یوسف: ۸۷) از رحمت خدا نومید نباشید؛ زیرا جز گروه کافران کسی از رحمت خدا نومید نمی‌شود)، تعمید در مسیحیت نیز کمک می‌کند که شخص غیرمسیحی دریابد که برای سعادت‌مند شدن راه باز است و او می‌تواند با تعمید، گذشته خود را پاک کند و به جامعه مسیحیت بپیوندد (مفتاح و همکاران، ۱۳۹۳، ص ۳۷۰؛ طاهری اکردی، ۱۳۹۴، ص ۲۱۲-۲۱۳) و امید به آینده و رسیدن به خدا در او زنده خواهد ماند؛ زیرا امید از ارکان اخلاقی مسیحیت است (قرنتیان اول، ۱۳:۱۳؛ نیز رک: قربانی، ۱۳۹۰، ص ۱۹۵). بنابراین وقتی امید در او زنده شود تربیت اخلاقی هم راحت‌تر محقق می‌گردد؛ زیرا دیگر لازم نیست برای گذشته خود نگران باشد. او در این حالت با سایر مسیحیان و مسلمانان در مسیحی یا مسلمان بودن برابر است.

برخلاف این، برخی ادیان مانند یهودیت بنی‌اسرائیل را «قوم برتر» می‌دانند و یهودیان غیربنی‌اسرائیلی را پایین‌تر از یهودیان بنی‌اسرائیل می‌شمارند (کریمی‌نیا، ۱۳۷۹، ص ۸۸-۹۹). بنابراین اگر یک غیربنی‌اسرائیلی یهودی شود از نظر ارزشی، فاصله زیادی با سایر یهودیان خواهد داشت.

در مذهب کاتولیک یکی از انواع تعمید، تعمید کودکان است. تعمید به خاطر گناه ذاتی انسان است؛ زیرا وقتی انسان متولد می‌شود دارای گناه ذاتی است. اما از منظر شیعه چنین گناهی وجود ندارد (خوشدل و بیگدلی، ۱۳۹۲). در شیعه گناه وراثتی معنا ندارد و تمام گناهان اکتسابی هستند و این در تربیت اخلاقی بسیار مهم است که انسان فقط وزر و وبال گناهان خود را خواهد کشید: «أَلَا تَرَىٰ وَازِرَةً وَّزَرَ أَخْرَىٰ»؛ هیچ بردارنده‌ای بار گناه دیگری را بر نمی‌دارد (نجم: ۳۸). گناه در تربیت اخلاقی انسان بسیار تأثیرگذار است و از این‌رو در نگاه کلیسا، هر مسیحی برای در امان ماندن از آسیب‌های گناه ذاتی، باید تعمید یابد و قاعدتاً چنانچه موفق به این کار نشود در تربیت اخلاقی او نقص رخ خواهد داد.

ولی در اسلام کسی که از والدین مسلمان به دنیا آمده باشد مسلمان محسوب می‌شود و برخلاف کاتولیک، نیاز به تعمید یا شهادتین ندارد. از این‌رو در مسیر تربیت اخلاقی یک گام جلوتر است. طبق دین اسلام هر نوزادی که به دنیا می‌آید بر فطرت پاک تولد یافته است و او فطرتاً خدا را می‌شناسد و به وحدانیت خدا اقرار کرده؛ همان‌گونه که در روایت آمده است:

عن أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص: كُلُّ مَوْلُودٍ يُوَلَّدُ عَلَى الْفِطْرَةِ؛ يَعْنِي الْمَعْرِفَةَ بِأَنَّ اللَّهَ - عَزَّ وَجَلَّ - خَالِقُهُ. كَذَلِكَ قَوْلُهُ: "وَلَيْنُ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ"» (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۲، ص ۱۱۳)؛ امام باقر ع فرمودند که پیامبر اکرم ص می‌فرمایند: هر نوزادی بر فطرت، یعنی معرفت به خدا و اینکه خدا او را خلق کرده است، به دنیا می‌آید و اگر از آنها بپرسید که چه کسی آسمان‌ها و زمین را خلق کرده است، می‌گویند: الله.

این واقعیت با آنچه مسیحیت بدان قائل است، تفاوت بسیاری دارد. انسانی که خود را قبلاً گناهکار می‌داند با کسی که علاوه بر بی‌گناهی، فطرت مملو از توحید دارد، از نظر تربیتی مساوی نیستند؛ زیرا شخص مسیحی در تربیت اخلاقی باید از زیر صفر (حالت منفی) شروع کند و ابتدا گناهان قبلی خود را پاک نماید؛ ولی مسلمان علاوه بر اینکه حال تربیتی او زیر صفر و حتی صفر نیست، از امتیاز مثبت شروع خواهد نمود و با فطرت توحیدی مسیر تربیت اخلاقی را طی خواهد نمود.

۲-۲. توبه

از دیگر آیین‌های مقدس کاتولیک، آیین «اعتراف یا توبه» است. در کتاب مقدس بیان شده است: «از آن هنگام عیسی به موعظه شروع کرد و گفت: توبه کنید؛ زیرا ملکوت آسمان نزدیک است» (متی، ۴: ۱۷). مسیحیان برای رهایی از گناهی که مرتکب شده‌اند، ابتدا باید حالت ندامت داشته باشند (مفتاح و همکاران، ۱۳۹۳، ص ۴۱۵) و سپس نزد کشیش یا اسقف اعتراف کنند تا روح آنها از آلودگی پاک شود و مشمول بخشش الهی گردد. با این عمل، گناهکار با خدا و جامعه مسیحی آشتی می‌کند.

این مراسم در قرون اولیه به صورت علنی و گروهی صورت می‌گرفت، ولی از قرن چهارم به بعد، مراسم اعتراف به صورت فردی رسمیت یافت. طبق اعتقاد کلیسا، کشیشان اجازه دارند که از مسیحیان مؤمن اعتراف بگیرند (طاهری آکردی، ۱۳۹۴، ص ۲۱۵-۲۱۶)؛ زیرا عیسی مسیح به حواریان خود این اجازه را داده است؛ همان‌گونه که در یوحنا آمده: «گناهان آنانی که آمرزیدید برای ایشان آمرزیده شد» (یوحنا، ۲۰: ۲۲-۲۳). در پایان اعتراف، مقام روحانی از گناهکار می‌خواهد که گناهان خود را جبران نماید (باغبانی و رسول‌زاده، ۱۳۹۳، ص ۲۸۶).

انسان گنهکار برای جبران خسارت باید هرکاری را که ممکن است، انجام دهد: بازگرداندن اموال مسروقه، اعاده حیثیت از شخصی که متهم واقع شده، جبران صدمات وارد شده و مانند آن (مفتاح و همکاران، ۱۳۹۳، ص ۴۱۷). توبه‌کننده بعد از اندرزه‌های کشیش و اعلام بخشش گناهانش، روحیه خود را مجدد به دست می‌آورد و امیدوار می‌گردد (باغبانی و رسول‌زاده، ۱۳۹۳، ص ۱۸۷).

در آیات قرآن و روایات حضرات معصوم علیهم‌السلام درباره لزوم و ارزش توبه مطالب فراوانی آمده است (تحریم: ۸؛ نساء: ۱۷؛ کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۲، ص ۴۳۰؛ قمی، ۱۴۱۴ق، ج ۱، ص ۴۷۵). از این‌رو در نگاه علمای اسلام، توبه از جمله امور مهمی است که برای تهذیب نفس و آمرزیده شدن گناهان و خطاها ضروری است. اهمیت این موضوع به حدی است که ایشان یکی از منازل سیر و سلوک معنوی را «توبه» نامگذاری کرده‌اند (انصاری، ۱۴۱۷ق، ص ۳۷).

«توبه» یعنی اینکه انسان قلباً از گناه و اشتباه تبری جوید و به درگاه خدا برگردد و استغفار نماید. «ندامت» از ارکان مهم توبه است و بعد از اینکه ندامت حاصل شد، باید تصمیم جدی بر ترک گناه و عدم رجوع به گناه داشته باشد و همچنین درصد جبران ضررها و خسارت‌های احتمالی برآید (ر.ک: فیض کاشانی، ۱۴۲۳ق، ص ۲۸۹؛ انصاری، ۱۴۱۷ق، ص ۳۷).

۱-۲. شباهت‌ها

از منظر تربیت اخلاقی آنگاه متربی رشد می‌کند که به خطای خود معترف باشد و سعی کند گذشته را جبران نماید. همه این کارها در آیین توبه یا اعتراف محقق می‌شود. در این آیین، روحانیت کلیسا با ابراز محبتی که نسبت به گنهکار دارند، کمک می‌کنند تا ناامیدی به سراغ گنهکار نیاید و او با جلب رضایت الهی، مسیر تربیت شدن را ادامه دهد.

در اسلام هم اگر انسان توبه واقعی انجام دهد خدا گناهان او را می‌بخشد و گویا گناهی نکرده است (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۲، ص ۴۳۵)، و این پیام امیدواری در تربیت اخلاقی است. همچنین گناهان باید جبران شود و خسارت‌های واردشده تا حد امکان تدارک گردد (مفتاح و همکاران، ۱۳۹۳، ص ۴۱۷؛ فیض کاشانی، ۱۴۲۳ق، ص ۳۳۰) که این کار کمک می‌کند تا شخص تائب بر اثر زحماتی که در مسیر جبران گناه انجام می‌کشد نفس خود را تربیت نماید و با پیشیدن سختی‌های جبران گناه، او را از گناهان آینده برحذر بدارد.

توبه واجب فوری است و باید در اسرع وقت انجام شود تا آسیب گناه به حداقل برسد، در حالی که مراسم توبه در کلیسا مطابق برنامه‌ای ویژه انجام می‌گیرد و در هر زمان نمی‌توان نزد روحانیت کلیسا اعتراف کرد و ماندن گناه و تراکم یافتن آنها موجب کدورت قلب می‌شود.

ولی اسلام علاوه بر تأکید بر فوریت توبه، بیان می‌کند که اگر گنهکار در هفت ساعت اول توبه کند خدا می‌بخشد و اصلاً گناهی برای او نوشته نخواهد شد و از تأثیرات منفی گناه در امان می‌ماند:

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «الْعَبْدُ الْمُؤْمِنُ إِذَا أَذْنَبَ ذَنْبًا أَجَلَهُ اللَّهُ سَعَةَ سَاعَاتٍ، فَإِنْ اسْتَغْفَرَ اللَّهَ لَمْ يَكْتَبْ عَلَيْهِ شَيْءٌ وَإِنْ مَضَتِ السَّاعَاتُ وَ لَمْ يَسْتَغْفِرْ كُتِبَتْ عَلَيْهِ سَيِّئَةٌ» (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۲، ص ۴۳۷)؛ بنده مؤمن هرگاه گناه کند، خدا به او هفت ساعت مهلت می‌دهد که توبه کند. اگر توبه کرد گناهی بر او نوشته نمی‌شود. ولی اگر از آن مدت بگذرد گناه او ثبت می‌گردد.

بنابراین توبه از گناه در ساعات و دقائق اولیه با مؤده آموزش کمک می‌کند که تربیت اخلاقی بهتری صورت پذیرد.

توبه و اعتراف از گناه فقط نزد خدای متعال جایز است و از این رو هیچ کس حق ندارد در مقابل شخص ثالث به گناه خود اعتراف نماید. ولی در مسیحیت کاتولیک، حضور روحانیت کلیسا برای توبه لازم است و ممکن است این کار مفاسدی به همراه داشته باشد:

اولاً، تائب بعد از چند بار ارتکاب گناه و اعتراف نزد کشیش، احتمال دارد که از روی خجالت، دفعات بعدی سراغ کشیش نرود و برای حفظ آبرو، گناه خود را کتمان نماید و دیگر توبه نکند.

ثانیاً، برای خود کشیش هم مفسده دارد؛ زیرا تائب در نگاه او همان عامل گناه است و ممکن است برای همیشه دیدگاه کشیش نسبت به او تغییر کند.

ثالثاً، اگر کشیش نتواند خود را حفظ کند و گناه دیگران را فاش سازد منجر به مفاسد اخلاقی بسیاری می‌شود و آبرو و آینده اجتماعی و تربیتی تائب را به خطر خواهد انداخت.

این در حالی است که اسلام مخالف هرگونه اعتراف نزد غیر خداست. در روایت شریفی امام رضا علیه السلام می‌فرماید: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: الْمُسْتَشِيرُ بِالْحَسَنَةِ يَبْدُلُ سَعِينَ حَسَنَةً وَالْمُذْبِعُ بِالسَّيِّئَةِ مَحْدُولٌ وَالْمُسْتَشِيرُ بِهَا مَغْفُورٌ لَهُ» (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۲، ص ۴۲۸)؛ پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرمایند: پنهان کردن کار نیک هفتاد حسنه دارد و افشا کردن گناه موجب خواری و خفت می‌شود و کسی که آن را بپوشاند مشمول آموزش الهی واقع می‌گردد.

از این رو توبه باید در اولین زمان و آن هم در خلوت و فقط با تضرع به درگاه خدای متعال انجام شود؛ نزد او که ستار العیوب و غفار الذنوب است، اقرار نمایید و درصدد جبران برآیید. خدا هم خواهد گذشت: «هُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ» (توبه: ۲۵)؛ اوست کسی که توبه را از بندگان خود می‌پذیرد (ر.ک: فیض کاشانی، ۱۴۲۳ق، ص ۲۸۹).

۲-۳. ازدواج

ازدواج یکی از آیین‌های مقدس کاتولیک است. کتاب مقدس بیان می‌کند که مرد و زن برای هم آفریده شده‌اند و «خوب نیست که مرد تنها باشد» (پیدایش، ۲: ۱۸). از این رو خدا زن را نماینده خود و به‌عنوان معاون مرد قرار داد (همان، ۲: ۱۸-۲۵). ازدواج سبب جلوگیری از لغزش جنسی شده، بقای نسل بشری را از مسیر صحیح ممکن می‌سازد (منسکی و همکاران، ۱۳۹۳، ص ۳۴۵). ازدواج نشانه محبت خدا به انسان‌هاست. ازدواج یعنی: یکی شدن محبت دو شخص که با هم ازدواج می‌کنند، همراه با امانتداری متقابل و تعهد نسبت به یکدیگر. البته کلیسا شخص را میان ازدواج و یا خدمت در کلیسا و رسیدن به مقامات معنوی با خدمت به مردم مخیر می‌کند (طاهری آکردی، ۱۳۹۴، ص ۲۱۷).

طلاق و تعدد زوجات در کلیسای کاتولیک ممنوع است، مگر در شرایط خاص و به حکم دادگاه (همان، ص ۲۱۷-۲۱۸). البته طلاق که کلیسا به آن اجازه می‌دهد فقط جدایی فیزیکی است و زوجین نزد خدا بازهم زن و شوهر محسوب می‌شوند (مفتاح و همکاران، ۱۳۹۳، ص ۴۶۳).

در اسلام ازدواج از مستحبات مؤکد است؛ همان‌گونه که رسول اکرم ﷺ تأکید فرمودند: «تَزَوُّجُوا وَ زَوَّجُوا... وَ مَا مِنْ شَيْءٍ أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ - عَزَّ وَ جَلَّ - مِنْ بَيْتٍ يُعْمَرُ بِالنِّكَاحِ» (حرعاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۲۲، ص ۷)؛ ازدواج کنید و دیگران را ازدواج دهید... نزد خدای عزوجل بنایی محبوب‌تر از ازدواج نیست.

در قرآن کریم خدای متعال دستور به ازدواج می‌دهد و می‌فرماید که از مسائل مالی در امر ازدواج ترس نداشته باشید؛ زیرا باب رزق را برای زوجین باز می‌کنیم: «وَ أَنْكِحُوا الْأَيَامَى مِنْكُمْ وَ الصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَ إِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُعْزِبَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَ اللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ» (نور: ۳۲)؛ بی‌همسران خود و غلامان و کنیزان درستکاران را همسر دهید. اگر تنگدستاند، خداوند آنان را از فضل خویش بی‌نیاز خواهد کرد، و خدا گشایشگر داناست.

ازدواج در حفظ دین بسیار مهم است، تا جایی که نیمی از دین انسان با ازدواج احراز می‌گردد. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله: «مَنْ تَزَوَّجَ أَحْرَزَ نِصْفَ دِينِهِ» وَ فِي حَدِيثٍ آخَرَ: «فَلْيَتَّقِ اللَّهَ فِي النِّصْفِ الْآخِرِ» أَوْ «الْبَاقِي» (کلبنی، ۱۴۰۷ق، ج ۵، ص ۳۲۹)؛ رسول خدا فرمودند: کسی که ازدواج کند نیمی از دینش را به دست آورده است. و در حدیث دیگری فرمودند که برای نیمه دیگر دین، تقوای الهی را رعایت نماید.

ارزش عباداتی که متأهل انجام می‌دهد بیش از مجرد است: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: «رَكَعَتَانِ يَصَلِّيَهُمَا الْمُتَزَوِّجُ أَفْضَلُ مِنْ سَبْعِينَ رَكَعَةً يَصَلِّيَهَا عَزْبٌ» (همان، ص ۳۲۸)؛ دو رکعتی که متأهل می‌خواند برتر از هفتاد رکعت نماز مجرد است.

مطابق روایتی دیگر در دین اسلام ازدواج به دو صورت «دائمی» و «موقت» تقسیم می‌شود و تعدد زوجات در ازدواج دائمی حداکثر چهار همسر برای مردان است (طباطبایی یزدی، بی‌تا، ج ۲، ص ۸۱۴). البته دین توصیه

می‌کند که در شرایطی که ترس از عدالت وجود دارد، به یک زوجه اکتفا شود: «... فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً...» (نساء: ۳)؛ پس اگر می‌ترسید که میان همسرانتان عدالت را رعایت نکنید به یک همسر اکتفا نمایید.

طلاق دادن زوجه در اسلام به طور کلی جایز است، ولی اگر دلیل موجهی وجود نداشته باشد چنین طلاقى مکروه است (ترحینی عاملی، ۱۳۸۸، ج ۷، ص ۴۴)؛ همان‌گونه که در روایتی از امام صادق علیه السلام آمده است: «مَا مِنْ شَيْءٍ مِمَّا أَحَلَّهُ اللَّهُ - عَزَّ وَجَلَّ - أَنْبَعُ إِلَيْهِ مِنَ الطَّلَاقِ» (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۶ ص ۵۴)؛ چیزی در میان حلال‌های خدا، مبعوض‌تر از طلاق نیست.

۱-۳-۲. شباهت‌ها

جلوگیری از لغزش جنسی، مسئولیت‌پذیری و احساس آرامش از دستاوردهای مهم ازدواج در مسیحیت کاتولیک و اسلام است (طاهری آکردی، ۱۳۹۴، ص ۲۱۷؛ فیض کاشانی، ۱۴۲۳ق، ص ۵۵). مطابق تربیت اخلاقی لازم است شهوت جنسی از مسیر صحیح ارضا گردد و جلوی طغیان آن گرفته شود، که این هدف با ازدواج شرعی محقق می‌شود. همچنین تعهد موجود در ازدواج قانونی سبب احساس مسئولیت زوجین شده، گام مهمی در تربیت اخلاقی برداشته می‌شود. ایجاد مودت بین زوجین و احساس آرامش در کنار یکدیگر، از دیگر دستاوردهای مهم دیگر ازدواج است که از مقدمات مهم برای تربیت اخلاقی نیز محسوب می‌شود؛ زیرا اگر روح یک انسان مجرد در اثر تجردش، پر آشوب و مضطرب باشد عرصه برای جولان شیطان فراهم است و تربیت اخلاقی به راحتی محقق نخواهد گشت.

۲-۳-۲. تفاوت‌ها

در شیعه ازدواج به‌خودی‌خود مقدس است: «مَا مِنْ شَيْءٍ أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ - عَزَّ وَجَلَّ - مِنْ نَيْتٍ يُعْمَرُ بِالنِّكَاحِ» (حرعاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۲۲، ص ۷)؛ هیچ چیز نزد خدا دوست‌داشتنی‌تر از آن نیست که خانه‌ای با ازدواج آباد گردد. این از آن‌روست که ازدواج موجب رشد و تربیت می‌شود؛ مثلاً، از جنبه‌های مسئولیت‌پذیری، تعهد اجتماعی و تربیت نسل آینده است و دوری از آن مخالف تربیت انسان به شمار می‌رود، برخلاف مسیحیت که تقدس ذاتی برای ازدواج قائل نیست: «شخص مجرد در امور خداوند می‌اندیشد که چگونه رضامندی خداوند را بجوید، و صاحب زن در امور دنیا می‌اندیشد که چگونه زن خود را خوش سازد» (رساله اول قرن‌تینان، ۷: ۳۲).

در سه قرن ابتدایی مسیحیت، تجرد یک آرمان مقدس بود و فعالیت جنسی تحقیر می‌شد و به تدریج ازدواج در زمره آیین‌های مقدس مسیحیت قرار گرفت (باغبانی و رسول‌زاده، ۱۳۹۳، ص ۱۹۵). از سوی دیگر تأمین نیاز غریزه جنسی برای عموم انسان‌ها لازم است و تا به این نیاز اساسی پاسخ صحیح داده نشود بسیاری از مسائل تربیتی دچار چالش خواهد شد. از این‌رو کمتر انسانی پیدا می‌شود که چنین نیازی نداشته باشد. البته افراط در هر کاری، از جمله مسائل جنسی و ازدواج با تربیت اخلاقی ناسازگار است. بنابراین مخیر کردن روحانیت کلیسا بین ازدواج یا خدمت در کلیسا برخلاف تربیت اخلاقی است، و نفس ازدواج، خود موجب نیکو شدن اخلاق می‌گردد: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»

زَوْجُوا أَيَّامَكُمْ، فَإِنَّ اللَّهَ يُحْسِنُ لَهُمْ فِي أَعْلَاقِهِمْ...» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۱۰۰، ص ۲۲۲)؛ مجردهای خود را به ازدواج درآوردید تا خدا اخلاقتان را نیکو سازد.

از این رو دوری از ازدواج هیچ توجیهی از جهت تربیت اخلاقی ندارد. علاوه بر آن قوه شهویه اگر به درستی و به موقع ارضا نگردد، گاهی ممکن است منجر به انحرافات جنسی گردد که متأسفانه آمار این نوع انحرافات در میان روحانیان کلیسا قابل توجه است و معمولاً به کودک‌آزاری نیز می‌انجامد. این انحرافات صدمات جبران‌ناپذیری بر روح و جسم، هم روحانی کلیسا و هم شخصی که مورد تعرض قرار گرفته است، دارد و جامعه را دچار مشکلات اخلاقی می‌سازد. از این رو تربیت اخلاقی در حیطه فردی و اجتماعی تحت تأثیر چنین معزل بزرگی قرار خواهد گرفت.

شاید برخی قائل باشند به اینکه برای عبادت خدا باید فارغ‌البال بود و مسئولیت ازدواج را نپذیرفت؛ ولی دیدگاه صحیح آن است که ازدواج به نسبت فراغ‌البال بودن و زیر بار مسئولیت ازدواج نرفتن برای عبادت خدا، افضل است (فیض کاشانی، ۱۴۱۷ق، ج ۳، ص ۷۸).

نکته بعدی در خصوص طلاق و تعدد زوجات است. مسائل اجتماعی و گاه شخصی ممکن است موجب شود تا برخی از مردان به تعدد زوجات نیاز داشته باشند و یا برخی از خانم‌های مجرد نیازمند همسر باشند. ممنوعیت تعدد زوجات آسیب‌زاست و راه‌های غیراخلاقی را باز می‌کند. همچنین ممکن است در برخی مشکلات میان زوجین، طلاق تنها راه‌حل باشد، سخت‌گیری و یا ممنوع کردن طلاق گاهی ادامه زندگی را طاقت‌فرسا و یا غیرممکن می‌سازد و آرامش روحی و لذت زندگی را سلب می‌کند و در چنین خانواده‌هایی مشاجره‌های لفظی و حتی ضرب و شتم دور از انتظار نیست. همچنین ممنوع بودن طلاق ممکن است منجر به روابط ناسالم در بیرون از خانواده شود که این مسئله هم قطعاً مخالف قواعد تربیتی است.

۲-۴. عشای ربانی و نماز

«عشای ربانی» یا آیین سپاسگزاری از اساسی‌ترین آیین‌ها و خدمات کلیسا محسوب می‌شود (مفتاح و همکاران، ۱۳۹۳، ص ۳۸۳؛ طاهری آکردی، ۱۳۹۴، ص ۲۲۲). به گفته پولس این مراسم یادبودی از شام آخر حضرت عیسی علیه السلام با شاگردان خویش در شب قبل از مرگ است (رساله اول قرتیان، ۱۱: ۲۴-۲۶). در این مراسم نان می‌خورند و شراب می‌نوشند تا به نحوی اسرارآمیز، به جسم و خون مسیح تبدیل شوند (مفتاح و همکاران، ۱۳۹۳، ص ۲۸۶)؛ زیرا حضرت عیسی علیه السلام در شب آخر نان و شراب را به تشبیه گوشت و خون خود، به شاگردان داد تا آنان بخورند و بنوشند (متی، ۲۶: ۲۶-۲۸).

در مراسم عشای ربانی - دست کم - دو کار انجام می‌شود: یکی قرائت مقداری از کتاب مقدس و دیگری خوردن قربانی مقدس (نان و شراب). این کار فقط توسط اسقف یا کشیش انجام می‌گیرد و بعد از آن همه حضار با هم دعاهایی به منظور توسل و شکر به جا می‌آورند (طاهری آکردی، ۱۳۹۴، ص ۲۲۴).

در برخی از مذاهب دین مسیحی، این آیین در فواصل زمانی گوناگون و معمولاً در برخی مناسبت‌ها برگزار می‌گردد، ولی کاتولیک‌ها معتقدند: عشای ربانی مهم‌ترین عبادات روزانه است و از این رو هر روز آن را به‌پا می‌دارند (همان).

کلیسا معتقد است: این مراسم سپاسگزاری مراسم شخصی نیست، بلکه مردم با اسقف (یا کشیش) و از طریق او با کلیسا، پطرس و مسیح متحد می‌شوند (همان، ص ۲۲۵). مراسم عشای ربانی این وعده را یادآوری می‌کند که مسیحیان منتظر آمدن منجی خود، حضرت عیسی مسیح ﷺ هستند (مفتاح و همکاران، ۱۳۹۳، ص ۴۰۵).

در اسلام عمل عبادی نماز حائز اهمیت بسیار است، به گونه‌ای که نماز را ستون و محور اصلی دین اسلام قلمداد می‌کنند.

قَالَ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «الصَّلَاةُ عَمُودُ الدِّينِ وَ هِيَ أَوَّلُ مَا يَنْظُرُ اللَّهُ فِيهِ مِنْ عَمَلِ ابْنِ آدَمَ، فَإِنْ صَحَّتْ نُظِرَ فِي بَاقِي عَمَلِهِ وَ إِنْ لَمْ تَصِحَّ لَمْ يَنْظُرْ لَهُ فِي عَمَلٍ؛ وَ لَا حَظَّ فِي الْإِسْلَامِ لِمَنْ تَرَكَ الصَّلَاةَ» (ابن حیون مغربی، ۱۳۸۵ق، ج ۱، ص ۱۳۳)؛ نماز ستون دین و اولین عملی است که خدا به آن نگاه می‌کند. اگر نماز مقبول شود باقی اعمال هم محاسبه می‌گردد، وگرنه باقی اعمال محاسبه نمی‌شوند؛ و کسی که نماز را ترک کند بهره‌ای از اسلام ندارد.

نماز به دو نوع «واجب» و «مستحب» تقسیم می‌شود. از مهم‌ترین نمازهای واجب نمازهای هفده رکعتی روزانه هست که در پنج نوبت صبح و ظهر، عصر، مغرب و عشا به جا آورده می‌شود (ترحینی عاملی، ۱۳۸۸، ج ۲، ص ۷-۹) و چنانچه در وقت مخصوص خودش اقامه نشود واجب است قضا گردد و در زمان دیگری به‌جا آورده شود (همان، ص ۴۲۳). تعداد نمازهای مستحبی هم بسیار است (محدث نوری، ۱۴۰۸ق، ج ۳، ص ۴۳) و شاید بتوان گفت: تقریباً در همه اعمال و مراسم عبادی برای نماز جایگاه ویژه‌ای لحاظ شده است.

برای اقامه نماز لازم است ابتدا شروط و مقدمات آن رعایت شود و سپس در حین انجام نماز تمام واجبات آن را به‌جا آورد (ر.ک: ترحینی عاملی، ۱۳۸۸، ج ۲، ص ۱۷-۲۱۹). بیشتر نمازها را به صورت فرادا می‌توان خواند، ولی در برخی نمازها مانند عیدین در زمان ظهور امام ﷺ و نماز جمعه، جماعت لازم است (همان، ص ۴۹۹).

۱-۴-۲. شباهت‌ها

از منظر تربیت اخلاقی در آیین «عشای ربانی» یا نماز مسیحی ارتباط با ماورای طبیعت اتفاق می‌افتد و علاوه بر شکرگزاری، توسل به قدرت غیرمادی صورت می‌پذیرد که این توسل و استمداد از غیب، تربیت را آسان‌تر می‌کند. همچنین انتظار ظهور منجی که وعده هر عشای ربانی است، امید را در انسان تازه می‌کند، به‌ویژه اینکه اگر این عمل هر روز انجام شود آثار و برکات آن نیز به مراتب فزون‌تر می‌گردد.

در شیعه نیز نماز بهترین راه ارتباط با خدای توسل به ماورا و شکرگزاری از منعم است و از این رو امیدواری و تکیه به قدرت بی‌نهایت الهی در انسان همیشه زنده می‌ماند. نماز، اجزایش و مقدمات و شرایطش همگی دربردارنده نکات تربیتی هستند. طهارت از شروط نماز است و همان‌گونه که طهارت موانع ظاهری عبادات، از جمله نماز را

برمی‌دارد، طهارت درون و باطن موانع ورود به درگاه الهی را برمی‌دارد (ملکی تبریزی، ۱۳۷۳، ص ۱۰۱-۱۰۲)، و این سر طهارت است.

توجه به قبله، نیت نماز، قیام، رکوع و سجود، همگی یک پیام واحد را تداعی می‌کنند که باید با تمام وجود در مقابل خدا حضور جسمی و روحی داشت و قلب خود را خاشعانه و خاضعانه متوجه خدای رحمان کرد و در مقابل او سربه خاک سایید تا عجز و ذلت خود را نزد او نشان دهیم (ر.ک: جباران، ۱۳۹۳، ج ۱، ص ۶۰-۱۰۰).

نماز سخن گفتن با خدای عزوجل و ارتباط با ماوراست. نماز راهی است که انسان می‌تواند همیشه و به‌ویژه در زمان‌های پرتلاطم با قدرت بی‌نهایت ارتباط گرفته، از او استمداد بطلبد.

همان‌گونه که عشای ربانی به صورت جمعی برگزار می‌گردد، در اسلام نیز برخی از نمازها باید به جماعت خوانده شود؛ مانند نماز جمعه و عیدین. از سوی دیگر نمازهای یومیه به صورت جماعت به مراتب ارزش بیشتری نسبت به نماز فرادا دارد. از این‌رو توجه به امور اجتماعی و حضور در میان مردم و اجتماعات و خبردار شدن از هم‌نوع در این مراسم، همگی کمک می‌کند که جامعه‌ای سالم‌تر و از حیث تربیتی موفق‌تر باشد و زمینه ظهور اخلاق اجتماعی گردد.

۲-۴-۲. تفاوت‌ها

در مسیحیت کاتولیک، عشای ربانی از اعمالی است که فقط در کلیسا و فقط با محوریت روحانی کلیسا انجام می‌شود، ولی در اسلام و امامیه هر کس به‌تنهایی می‌تواند نماز بخواند. از نظر کلیسای کاتولیک تنها راه ارتباط با خدا، روحانیت کاتولیک است؛ ولی در اسلام برای ارتباط با خدا به واسطه‌گری روحانیت نیاز نیست. همچنین در اسلام هر کس معارف دین را صحیح بیاموزد، می‌تواند به دیگران هم یاد دهد، برخلاف مسیحیت که تعلیم معارف دینی مختص روحانیت کلیساست. روحانیت کاتولیک، برخلاف روحانیت مسلمان، نسبت به سایر مردم، طبقه برتری محسوب می‌شود (طاهری آکردی، ۱۳۹۴، ص ۱۱۳).

این در حالی است که قاعده «ایمان» و «عمل صالح» در اسلام به گونه‌ای است که ممکن است حتی غیرروحانی در اثر عمل به دین، به مقامات بالای معنوی برسد. خداوند می‌فرماید: «إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ» (حجرات: ۱۳)؛ در حقیقت، ارجمندترین شما نزد خدا، پرهیزگارترین شماست.

ارتباط با خدا و عالم ماوراء از لوازم مهم در خودسازی و سیر به سوی خداست. از این‌رو یکی از مهم‌ترین ارکان تربیت اخلاقی محسوب می‌گردد. با این وجود، متأسفانه در کاتولیک، چنین ارتباطی حتماً باید از طریق روحانیت کلیسا محقق گردد و این امر امکان دسترسی را برای آحاد مردم دشوار می‌سازد. بدین‌روی مقید ساختن ارتباط با خدا، به مکان و زمان و افراد خاص موجب دشواری مسیر تربیت اخلاقی خواهد شد.

نکته مهم دیگر اینکه خلوت‌گزینی و نجوا داشتن با خدا که در تربیت اخلاقی بسیار حائز اهمیت است، در عشای ربانی - برخلاف نماز - یافت نمی‌شود.

تفاوت مهم دیگر بین کاتولیک و اسلام در آیین نماز، بحث استفاده از شراب است. در اسلام شراب به شدت منع شده است: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» (مائده: ۹۰)؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید، شراب و قمار و بت‌ها و تیرهای قرعه‌پلیدند [و] از عمل شیطان‌اند. پس از آنها دوری‌گزینید. باشد که رستگار شوید.

اسلام همگان را از نزدیک شدن به شراب برحذر داشته، حتی از نماز خواندن در حال مستی ممانعت می‌کند «لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ» (نساء: ۴۳)؛ در حال مستی به نماز نزدیک نشوید، تا زمانی که بدانید چه می‌گویید. اما مسیحیت کاتولیک علاوه بر اینکه معنی برای شراب وجود ندارد، برای نوشیدن آن ارزش هم قائل می‌شود (متی، ۲۶: ۲۶-۲۸) و از طریق چنین عملی قصد ارتباط با ماورای طبیعت و استمداد از غیب را دنبال می‌کند، که البته چنین تصویری از نگاه اسلام کاملاً مردود است و تأثیر مخربی در تربیت اخلاقی خواهد داشت.

نکته دیگر در خصوص نماز آن است که اسلام برای این عمل عبادی چنان اهمیتی در تکامل روح انسان‌ها و تربیت نفوس قائل است که در بیشتر عیاد و برنامه‌های دینی، نماز مستحبی یکی از اعمال ویژه آن محسوب می‌شود و درباره نمازهای واجب روزانه هم اگر کسی نتوانست آنها را در وقت خاص خودش بجا آورد باید در زمان دیگر قضا نماید.

نتیجه‌گیری

در این مقاله از دریچه تربیت اخلاقی به آیین‌های دینی شیعه و مسیحیت کاتولیک نگاه شد و شباهت‌ها و تفاوت‌های میان آنها بررسی گردید. آیین‌هایی که تحلیل گردیدند عبارتند از: آیین تعمید در مقابل شهادتین؛ آیین اعتراف در مقابل توبه؛ آیین ازدواج؛ و آیین عشای ربانی در مقابل نماز.

نتایج حاصل از این بررسی نشان می‌دهد که شباهت‌ها و نقاط مشترک زیادی بین این آیین‌ها از حیث تربیت اخلاقی وجود دارد که ظاهراً حاکی از آن است که این آیین‌ها در اصل پیدایش، سرچشمه مشترک داشته‌اند و آن هم شریعت الهی بوده است که توسط پیامبران اولوالعزم (یعنی حضرت عیسی علیه السلام و حضرت خاتم الانبیاء صلی الله علیه و آله) به مردم منتقل شده است. این موضوع پیام مهمی را بیان می‌کند مبنی بر اینکه ادیان آسمانی دغدغه تربیت نفوس مردم را دارند و برای تحقق تربیت اخلاقی، آیین‌ها و دستورالعمل‌های متعددی برای پیروان خود در نظر گرفته‌اند.

اما تفاوت‌هایی که در این بررسی مشاهده شد - که ممکن است احتمالاً به سبب نقص دین مسیحیت و یا تحریف آن باشد (مصباح یزدی، ۱۳۸۶، ص ۷۱-۷۵) - بیانگر آن است که آیین‌های مذهب کاتولیک با همه نکات مثبت تربیتی که در آنها مشاهده شد، دارای نقاط منفی مهم و متعددی است که قطعاً در تربیت اخلاقی انسان تأثیرگذار خواهد بود و حتی ممکن است ضررهای جبران‌ناپذیری بر انسان وارد سازد. یکی از تفاوت‌ها آن است که

در اسلام هر کس می‌تواند شهادتین، عقد ازدواج، نماز و توبه را بجا آورد، ولی در مسیحیت کاتولیک حتماً کلیسا باید این کار انجام می‌دهد. گویا در مسیحیت کاتولیک ارتباط مستقیم با خدا قطع شده است و باید با وساطت روحانیت کلیسا این آیین‌ها انجام شود. این در حالی است که از منظر شیعه هر کس و در هر جا می‌تواند قلب خود را به خدا متصل سازد و با نیت الهی این آیین‌ها را به نحو صحیح و مقبول بجا آورد.

محدودسازی شیوه اجرای آیین‌های مذهبی موجب می‌شود که این اعمال مهم تربیتی از دسترس دائمی و لحظه به لحظه - و حتی می‌توان گفت از دسترس عمومی - خارج شود و منحصر در ساعات یا ایام خاصی گردد و این امر برای فرایند تربیت که امری تدریجی و مستمر است، قابل اغماض نیست.

علاوه بر آن، منحصر کردن اجرای این آیین‌ها در کلیسا و توسط روحانیان کلیسا ممکن است موجبات سوءاستفاده‌های فراوانی شود که هم برای خود متولیان کلیسا غیرتربیتی است و هم برای عموم مردم که روحانیان کلیسا را افرادی متدین و خودساخته تلقی می‌کنند اثر سوء تربیتی دارد.

در پایان می‌توان این نکته را بیان نمود که شیعه ضمن برخورداری از نقاط مثبت تربیتی مذهب مسیحیت کاتولیک، از نقاط ضعف آن مبرا است. از این رو باید این نتیجه کلی را گرفت که از حیث تربیت اخلاقی آیین‌های دینی شیعه، برتری قابل توجهی نسبت به آیین‌های کاتولیک دارد.

منابع

- قرآن کریم، ترجمه فولادوند.
 کتاب مقدس، ترجمه ایلام.
 آناتولیوس، خالد و استیون اف براون، ۱۹۳۳م، *ادیان جهان: آیین کاتولیک و مسیحیت ارتدوکس*، ترجمه سیدحسن اسلامی اردکانی، قم، دانشگاه ادیان و مذاهب.
- ابن حیون مغربی، نعمان بن محمد، ۱۳۸۵ق، *دعائم الإسلام*، تصحیح آصف فیضی، چ دوم، قم، مؤسسه آل البيت.
 ابن منظور، محمدبن مکرم، ۱۴۱۴ق، *لسان العرب*، تحقیق و تصحیح جمال الدین میردامادی، بیروت، دارالفکر.
 انصاری، عبدالله بن محمد، ۱۴۱۷ق، *مازل السائرین*، گردآورنده و مقدمه نویسنده علی شیروانی، بی جا، بی تا.
 باغبانی، جواد و عباس رسولزاده، ۱۳۹۳، *سناخت کلیسای کاتولیک*، تهران و قم، سمت و مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
 باقری، خسرو، ۱۳۸۳، *نگاهی دوباره به تربیت اسلامی*، چ نهم، تهران، مدرسه.
 برنتل، جورج، ۱۳۸۱، *آیین کاتولیک*، ترجمه حسن قنبری، قم، مرکز مطالعات و تحقیقات ادیان و مذاهب.
 بستانی، فؤاد افرا، بی تا، *فرهنگ ابجدی*، ترجمه رضا مهیار، تهران، انتشارات اسلامی.
 ترحینی عاملی، سیدمحمدحسن، ۱۳۸۸، *الزبدة الفقهیه فی شرح الروضة البهیة*، چ هفتم، قم، ذوی القربی.
 توفیقی، حسین، ۱۳۸۴، *آشنایی با ادیان بزرگ*، چ هفتم، تهران، قم، سمت و طه.
 جباران، محمدرضا، ۱۳۹۳، *درسنامه علم اخلاق*، چ هفدهم، قم، هاجر.
 حرعاملی، محمدبن حسن، ۱۴۰۹ق، *وسائل الشیعه*، قم، مؤسسه آل البيت.
 خوشدل روحانی، مریم و رقیه بیگلری، ۱۳۹۲، «بررسی تطبیقی گناه نخستین از نظر اسلام و مسیحیت»، *جستارهای فلسفه دین*، سال دوم، ش ۱، ص ۱۹-۴۶.
- داودی، محمد ۱۳۹۰، *سیره تربیتی پیامبر و اهل بیت*، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
 طاهری آکردی، محمدحسین، ۱۳۹۴، *بررسی تطبیقی سازمان روحانیت شیعه و با نهاد کلیسای کاتولیک*، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- طباطبایی یزدی، سیدمحمدکاظم، بی تا، *عروة الوثقی*، تهران، المكتبة العلمیة الاسلامیة.
 فیض کاشانی، ملامحسن، ۱۴۱۷ق، *المحجة البیضاء*، تصحیح علی اکبر غفاری، قم، مؤسسه النشر الاسلامی.
 —، ۱۴۲۳ق، *الحقائق فی محاسن الأخلاق*، تحقیق محسن عقلی، قم، دار الكتاب الاسلامی.
 قربانی، عسگر، ۱۳۹۰، *ایمان، امید و محبت در اسلام و مسیحیت*، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
 قمی، علی بن ابراهیم، ۱۴۰۴ق، *تفسیر القمی*، تصحیح طیب موسوی جزائری، قم، دار الكتاب.
 کاظمی راد، رضا و همکاران، ۱۳۹۷، «اخلاق فرجام شناسانه؛ مقایسه اخلاق معطوف به آخرت در قرآن و کتاب مقدس با تأکید بر شیعه و کاتولیک»، *عصر آدینه*، ش ۲۶، ص ۸۹-۱۱۴.
- کریمی نیا، محمدمهدی، ۱۳۷۹، «بهبود در آیین و عملکرد»، *معرفت*، ش ۳۷، ص ۸۸-۹۹.
 کلینی، محمدبن یعقوب، ۱۴۰۷ق، *الکافی*، تحقیق علی اکبر غفاری و محمد آخوندی، تهران، دارالکتب الاسلامیة.
 مجلسی، محمدباقر، ۱۴۰۳ق، *بحار الأنوار*، تصحیح جمعی از محققان، بیروت، دار احیاء التراث العربی.
 محدث نوری، میرزاحسین، ۱۴۰۸ق، *مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل*، قم، مؤسسه آل البيت.
 مصباح یزدی، محمدتقی، ۱۳۸۶، *در جستجوی عرفان اسلامی*، تدوین محمدمهدی نادری قمی، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- ، ۱۳۹۰، *به سوی او*، چ چهارم، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
 —، ۱۳۹۱، *اخلاق در قرآن*، چ پنجم، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
 مصطفوی، حسن، ۱۳۶۸، *التحقیق فی کلمات القرآن الکریم*، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
 مفتاح، احمدرضا و همکاران، ۱۳۹۳، *تعالیم کلیسای کاتولیک*، ترجمه احمدرضا مفتاح و همکاران، قم، دانشگاه ادیان و مذاهب.
 ملکی تبریزی، جواد، ۱۳۷۲، *اسرار الصلوة*، ترجمه رضا رجبزاده، تهران، پیام آزادی.
 منسکی، ورنر و همکاران، ۱۳۹۳، *اخلاق در شش دین جهان*، ترجمه محمدحسین وقار، چ سوم، تهران، اطلاعات.